

суб'єкти міжнародного права, діяльність та функціонування яких пов'язана із фінансовою сферою; 3) правовідносини виникають з приводу спільного об'єкта – це гроші та грошові зобов'язання; 4) правомірність дій суб'єктів міжнародного фінансового права є умовою підтримки міжнародного фінансового правопорядку; 5) головною функцією виступає збереження та вдосконалення правопорядку під час виникнення та реалізації міжнародних фінансових відносин; 6) чітка впорядкованість; 7) динамічність.

Список використаних джерел:

1. Никифоров В. А. Международный правопорядок в мировой финансовой системе как составная часть международно-правового режима в сфере международных экономических отношений / В. А. Никифоров // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 79. – С. 169–174.

2. Мовчан А. П. Международный правопорядок / А. П. Мовчан. – М.: Междунар. отнош., 1996 – 103 с.

3. Забара І. М. Міжнародний правопорядок до питання засад, принципів, цілей, функцій і структури (теоретичні аспекти) / І. М. Забара // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 2. – С. 254–256.

4. Міжнародне право. Основи теорії: [підручник] / за ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь. – 2002. – 608 с.

5. Шаов И. К. Международный правопорядок и пути его совершенствования: дис. ... канд. юрид. наук / И. К. Шаов. – М., 2004. – 229 с.

6. Тюрина Н. Е. Международный правопорядок. Современные проекты совершенствования и преобразования / Н. Е. Тюрина; науч. ред.: Д. И. Фельдман. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1991. – 93 с.

7. Шумилов В. М. Международное финансовое право: понятие, предмет, система / В. М. Шумилов // Внешнеэкономический бюллетень. – 2005. – № 6. – С. 67–79.

8. Київець О. В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела / О. В. Київець. – Кам'янець-Подільський: ПП «Видавництво «Оіюм», 2011. – 480 с.

9. Лазерник Л. Л. Міжнародне фінансове право: Навч. посібн. / Л. Л. Лазерник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 312 с.

10. Буткевич В. Г. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права: Підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2001. – 145 с.

** Вайцеховська Оксана Романівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри Європейського права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.*

УДК 316.3: 323.15

Ілона Куровська *

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті йдеться про те, що євроінтеграційні прагнення України, зокрема, її членство в Раді Європи та перспектива набуття членства у Європейському Союзі вимагають від неї реалізації принципу «верховенства права» у відповідності із правилами та стандартами зазначених регіональних міжнародних організацій.

Наголошується, що для оптимізації процесу євроінтеграції Україні доцільно максимально орієнтуватися на кращий досвід європейських країн, де вже розбудовані і успішно функціонують демократичні й по-справжньому правові держави, а принцип верховенства права є пріоритетним принципом їх життєдіяльності.

Ключові слова: принцип верховенства права, правова держава, євроінтеграція, Рада Європи, Європейський Союз.

Куровская И. А. Соблюдение принципа верховенства права в контексте евроинтеграции.

В статье говорится о том, что евроинтеграционные устремления Украины, в частности, ее членство в Совете Европы и перспектива членства в Европейском Союзе требуют от нее реализации принципа «верховенства права» в соответствии с правилами и стандартами указанных региональных международных организаций. Отмечается, что для оптимизации процесса евроинтеграции Украины целесообразно максимально ориентироваться на лучший опыт европейских стран, где уже развиты и успешно функционируют демократические и по-настоящему правовые государства, а принцип верховенства права является приоритетным принципом их жизнедеятельности.

Ключевые слова: принцип верховенства права, правовое государство, евроинтеграция, Совет Европы, Европейский Союз.

Kurovska I. A. Respect for the Rule of Law Principle in the Context of European Integration.

The article says that the European aspirations of Ukraine, including its membership in the Council of Europe and the prospect of membership in the European Union demands that it implement the principle of «rule of law» in accordance with the rules and standards of these regional organizations.

It is noted that to optimize the process of European integration, Ukraine should focus as much as possible for the best experience of European countries which have built up and successfully functioning democratic and truly legal state and the rule of law a priority basis their life.

Keywords: rule of law, rule of law, European integration, the Council of Europe, the European Union.

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. З прийняттям Конституції України у 1996 року і закріпленням у ній таких принципів правової держави, як верховенство права, поділ влади, рівність громадян перед судом і законом, універсальний судовий контроль тощо, українські демократи поклали собі за мету змінити старий бюрократичний тип організації держави на новий, демократичний, який спрямований на благо людей і забезпечення їх природних прав і свобод [1].

Існує чимало концепцій про природу держави та правової системи, концепцій правової держави. Серед них заслуговують на увагу розробки українських вчених. Так, серед теоретичних розробок українських правників початку ХХ-го століття щодо проблем правової держави, як найдовершенішої форми існування держави, провідне місце посідає вчення Богдана Кістяківського.

До правової держави Б. Кістяківський ставить вищі вимоги, ніж до державних утворень інших типів. За Б. Кістяківським, «Правова держава – вища форма державного буття, яку виробило людство як реальний факт».

Сучасні дослідники також стверджують, що «правова держава в цілому дуже подібна до конституційної і відрізняється лише певними моментами своєї довершеності і досконалості».

Б. Кістяківський також зазначав, що «Правова держава – це не лише держава, яка обмежує себе встановленими з власної волі нормами і виконує ці норми. У сучасній правовій державі керують не особи, а загальні правила чи правові норми. Держава, по суті, повинна перетворитись на правове явище, де кожна дія урядового апарату, суду й інших органів скеровуються відповідним законом, узгодженим із конституційним принципом».

У своїй роботі «На захист права» Б. Кістяківський аналізує правосвідомість російського суспільства початку ХХ ст. і приходять до висновку, що найбільшим недоліком юридичних норм є те, що вони виражають лише зовнішню форму права і не виражають правових переконань народу, а отже і не стимулюють його до поваги і до виконання закону [2].

Але аналізуючи сучасну політико-правову ситуацію в Україні, ми бачимо, що перші спроби побудувати демократичну, соціально-правову державу не принесли бажаних

результатів. Зростаюча роками кількість наукових праць, присвячених темі правової держави, є свідченням актуальності цієї теми, а значить – складності її проблем.

У своїх дослідженнях відомий український теоретик права А. М. Колодій пропонує розробити загальнотеоретичну конструкцію «нові структури права і його принципи», що має «служити формуванню нового праворозуміння, яке тільки зароджується в Україні» [3; 4].

На шляху побудови правової держави в Україні, вважає А. Заєць, необхідно обов'язково обмежити повноваження державної влади. Він звертає увагу на важливість зміни суспільної культури та ідеології народу, засвоєння при цьому світового досвіду [5].

Членство України в Раді Європи і прагнення набуття членства у Європейському Союзі вимагають від нашої країни реалізації цього принципу у відповідності із правилами та стандартами Ради Європи і Європейського Союзу, з використанням відповідного досвіду тих країн Європи, які вже є членами обох згаданих міжнародних організацій.

Як слушно зазначає С. П. Головатий, Україна також після ратифікації у 1997 році Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) засвідчила, що вона повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції про визнання обов'язковою юрисдикції Європейського Суду з прав людини в усіх питаннях щодо тлумачення і застосування Конвенції, а отже і витлумачене Європейським Судом поняття «верховенства права» [6].

Із закріпленням у Конституції демократичної України цілей щодо розбудови України як правової держави, вивчення змісту принципу верховенства права набуло особливо важливого значення, в т.ч. для формування вітчизняної правової доктрини.

Поняття принципу верховенства права вперше було пояснено в праці відомого англійського вченого-конституціоналіста Альберта Венна Дайсі «Вступ до науки конституційного права» [7].

Він розглядав його у трьох аспектах:

рівності усіх людей перед законом, тобто усіх без винятку, незалежно від посади і становища в суспільстві;

панування права, коли будь-яка людина, знов-таки незалежно від посади і становища в суспільстві, *може бути притягнута до відповідальності в разі прямого порушення закону, у передбаченому законом порядку та в суді загальної юрисдикції*;

відповідність принципу верховенства права змісту Конституції, а також відповідність судових рішень щодо захисту конституційних прав та свобод людини.

Після завершення II Світової війни принцип верховенства права отримав широке міжнародно-правове застосування. Вимоги до його впровадження та реалізації були закріплені в багатьох міжнародних нормативно-правових актах та документах ООН та інших провідних універсальних міжнародних організацій і європейських регіональних організацій, таких як ЄС, Рада Європи, ОБСЄ та ін. Саме це зумовило появу та розвиток глобалізаційних та євроінтеграційних концепцій правової держави та принципу верховенства права. В актах ЄС було дане визначення і протлумачено зміст принципу верховенства права ЄС.

Так, фундаментальний принцип верховенства права, поряд із такими фундаментальними принципами, як «свобода, демократія, повага прав людини і основних свобод», знайшов формальне закріплення у ст. 6 (колишній статті F) «Договору про Європейський Союз» [8] і був покладений в основу правопорядку ЄС.

Принцип права ЄС, відповідно до якого закріплюється новий принцип – «*верховенства права ЄС*», – є основним елементом у співвідношенні норм права окремих європейських країн – членів ЄС та «*acquis communautaire*» [9].

У Преамбулі та у ст. 3 Статуту Ради Європи також закріплено вимоги щодо дотримання принципу верховенства права, зокрема, проголошено, що «*Усі члени Ради ... визнають принцип верховенства права*». Крім того, принцип верховенства права зафіксовано в багатьох інших нормативно-правових актах Ради Європи [10].

У Посібнику Директорату з правових питань РЄ «*Administration and You*» зазначено, що держави приймають та практично застосовують основоположний конституційний принцип верховенства права, який складається з таких положень:

кожна особа – фізична або юридична – є суб'єктом права; кожна особа має знати свої права та обов'язки відповідно до закону; додержання закону кожною особою можливе лише за умови здійснення контролю суддями, які є незалежними у здійсненні своїх функцій, і рішення яких є обов'язковими для виконання [10].

Саме на принципі верховенства права ґрунтуються положення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також деяких протоколів та інших документів РЄ в сфері захисту прав людини; прецедентне право Європейського суду з прав людини.

Натомість, ПАРЕ звертає увагу також і на те, що «в деяких молодих демократичних державах Східної Європи основною тенденцією юридичної думки є ототожнення поняття «верховенства права» («*Rule of Law*») із поняттям «верховенства закону» («*supremacy of statute law*»). ПАРЕ застерігає, що ототожнення терміну «верховенство права» із терміном «верховенство закону» призводить до істотних проблем, оскільки в деяких із цих країн, зокрема, у тих, які нещодавно позбавилися тоталітарних режимів, не можуть позбутись традицій тоталітарної держави, які суперечать принципу верховенства права. Хибна інтерпретація термінів «верховенство права» («*Rule of Law*») і «правова держава» (нім. *Rechtsstaat* / фр. *Etat de droit*) суперечить сутності поняття принципу «верховенство права» (англ. «*Rule of Law*» і фр. «*prééminence du droit*»).

Зарубіжні вчені сьогодні розділяють три типи сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права [11]:

формальний; матеріально-правовий та функціональний.

Формальний тип передбачає:

- 1) формальну незалежність та безсторонність судової гілки влади;
- 2) офіційно встановлений порядок прийняття законів;
- 3) відсутність законів, які застосовуються тільки до окремих груп населення, класів осіб;
- 4) відсутність зворотної сили законів;
- 5) встановлення положення про судовий нагляд за діяльністю уряду.

Матеріально-правовий тип базується на таких принципах:

- 1) захист суспільства від анархії та війни усіх проти усіх;
- 2) плановість в діяльності держави, зокрема органів публічної влади;
- 3) гарантії від принаймні деяких видів саморозсуду (свавілля) державних посадовців.

Функціональний тип дещо схожий із матеріально-правовим типом. *Функціональний тип* спрямований на забезпечення ефективності права та правової системи. При такому типі встановлюється заборона прийняття урядових рішень на власний розсуд та забезпечення передбачуваності юридичних рішень.

Висновок. Існуючі розбіжності в розумінні принципу верховенства права, неналежне дотримання його на практиці в ряді європейських країн, і в першу чергу в таких, як Україна, тобто тих, що нещодавно вийшли із тоталітарних правових систем, про що свідчать численні звернення громадян цих країн з приводу порушених прав до Європейського суду з прав людини, говорять про необхідність розробки єдиного європейського уніфікованого підходу для визначення і тлумачення принципу верховенства права і вимоги його чіткого дотримання усіма європейськими країнами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Кистяковский Б. А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание) / Б. А. Кистяковский // Вехи : Сборник статей о русской интеллигенции. – М. : Правда, 1991. – С. 122–149.
3. Колодій А. Демократія, верховенство права та права людини у контексті європейської інтеграції України / А. Колодій // Повітряне і космічне право : Юридичний вісник. Наукові праці Національного авіаційного університету. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2008. – С. 33–38.

4. Колодій А. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми і шляхи розбудови / А. Колодій // Право України. – 2010. – № 7. – С. 12–17.
5. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. – Київ : Парламентське видавництво, 1999. – 248 с.
6. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / С. П. Головатий. – К., 2009. – 44 с.
7. Dicey A. V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* / A. V. Dicey. – Indianapolis : Liberty Classics, 1982. – P. 102, 114.
8. Договір про Європейський Союз : Міжнародний документ від 07.02.1992 (Редакція станом на 13.12.2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
9. Пухтецька А. А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права : монографія / А. А. Пухтецька; відп. ред. В. Б. Авер'янов. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2010. – 140 с.
10. Статут Ради Європи : Міжнародний документ від 05.05.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001.
11. *Different approaches to the definition of the Rule of Law* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.revision-notes.co.uk>

** Куровська Ілона Анатоліївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору забезпечення наукової діяльності науково-організаційного відділу Інституту законодавства Верховної Ради України.*

↓